

Коста АЦИЕВСКИ

ПРВИТЕ НИКЕЈСКИ ОСВОЈУВАЊА ВО МАКЕДОНИЈА И ЛИКВИДИРАЊЕ НА СОЛУНСКОТО ЦАРСТВО

Никејската држава била формирана набрзо по пропаѓањето на Византија во 1204 година од страна на деспотот Теодор Ласкарис, зетот на византискиот император Алексеј III Ангел.¹⁾ Теодор Ласкарис ја изградил својата држава по примерот на старата Византија. Биле обновени, меѓу другото, највисоките државни и црковни традиции на Византија — царството и патријаршијата. Самиот Теодор Ласкарис, наместо дотогашната деспотска, ја зел царската титула и на тој начин всушност го презел и наследството на цариградските цареви. Тој се сметал за единствен законит цар на Византијците, а новиот патријарх во Никеја за единствен законит поглавар на грчката црква и како таков ја носел титулата на васеленскиот цариградски патријарх.²⁾ Војувајќи постојано против соседите, особено против Латините и Турците³⁾, Теодор I Ласкарис (1204—1222) успеал не само да ја одржи и консолидира државата, туку и да ги создаде сите предуслови за нејзиниот брз подем.

По смртта на Теодор Ласкарис на престолот во Никеја се искачил неговиот зет Јован III Ватац (1222—1254). Ватац, без сомнение, е најистакнат државник на Никејското царство и еден од најистакнатите владетели во византиската историја воопшто. Благодарение на предусловите што ги создал неговиот претходник, а исто така и на својата лична способност, тој

¹⁾ Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1959, 399 (натаму: *Историја*); *История Византии*, том 3, Москва 1967, 30 сл. (натаму: *История* 3).

²⁾ *Ibid.*, 401 sq.

³⁾ За борбите што морал да ги води Теодор Ласкарис, при консолидирањето на државата, со Латините од Латинското царство во Цариград и со Турците од Иконискиот селџучки султанат во Мала Азија подетално види: Острогорски, *Историја*, 402 сл.; *История* 3, 51—55; J. Longnon, *L'Empire latin de Constantinople et la Principauté de Morée*, Paris 1949, 68 sq., 123 sq., 126 sqq. (натаму: Empire) E. Gerland, *Geschichte des lateinischen Kaiserreich von Konstantinopel*, I, Homburg v.d. Höhe, 1905, 102—219, 246 sq. (натаму: Lat Kaiserreich).

успеал да постигне значајни успеси во внатрешната и надворешната политика и да го претвори малото Никејско царство во најсилна држава на Балканот.⁴⁾

Набрзо по доаѓањето на Ватац на престолот започнала експанзијата на никејската држава во европските делови на бившото Византиско царство. Никејците успеале да завладеат добар дел од Тракија заедно со Адријанопол⁵⁾. Меѓутоа, тука биле запрени од солунскиот цар Теодор I Ангел, кој успеал без борба и да ги протера од Адријанопол.⁶⁾ Нешто подоцна, по битката кај Клокотница (1230 год.) и издигнувањето на бугарската држава, никејското ширење на Балканот било попречувано од страна на бугарскиот владетел Иван II Асен. Меѓутоа, по неговата смрт (1241 год.) не постоеле повеќе никакви пречки за остварувањето на експанзионистичките планови на никејската држава и нејзиното ширење во балканските делови на бившото Византиско царство.

Јован III Ватац најнапред си поставил за цел да го ликвидира Солунското царство, кое по катастрофалниот пораз кај Клокотница никогаш повеќе не се опоравило и се наоѓало во постојано опаѓање. Во овој период во Солун, со помош на слеπιот Теодор Ангел⁷⁾, владеел неговиот син Јован Ангел (о. 1238 — 1244.⁸⁾ Ватац се обидел најнапред по мирен пат да ги оствари своите планови. Го повикал на преговори во Никоеја Теодор Ангел за да го убеди да ја признае заедно со син му неговата врховна власт. Меѓутоа, преговорите не ги дале очекуваните резултати. Затоа никејскиот цар во 1242 година, со војска соста-

4) Острогорски, Историја, 407.

5) G. Akropolitae opera I, ed. A. Heisenberg, Lipsiae 1903, 38, 12—19 (натаму: Akropolites; Историја 3,57.

6) Akropolites, 40,1—9; D. Nikol, The Despotate of Epirus, Oxford 1959, 10 4(натаму: Despotate); Историја 3,58.

7) Теодор I Ангел, основачот на Солунското царство, по катастрофата на неговата војска во битката со Бугарите кај Клокотница во 1230 година бил заробен и одведен во Трново. Меѓутоа, во 1237 година бугарскиот цар Иван II Асен се оженил со неговата ќерка Ирина па затоа Теодор бил пуштен на слобода. Веднаш потоа се упатил кон Солун со цел да го освои, заедно со останатите територии што ги владеел неговиот брат Манојло Ангел. Притоа, бившиот солунски цар се послужил со лукавство. Се облекол во стара и проста облека и тајно влегол во градот, а потоа им се јавил на своите пријатели и со нивна помош успеал повторно да завладе со Солун. Сп. Akropolites, 60, 10—61,4; В. Златарски, Историја на бугарската држава през средните векове III, София 1972, 405 сл. (натаму: Златарски III; Nikol, Despotate, 134.

8) По освојувањето на Солун Теодор Ангел, кој заради учество во некаков заговор против Иван II во заробеништво бил ослепен (Сп. Akropolites, 43, 14—19), заради оштетениот вид се откажал од власта и го направил император својот син Јован Ангел. Јован Ангел, всушност, само формално ја имал власта бидејќи со Солун фактички управувал неговиот татко, кој ги водел сите државни работи. Сп. Akropolites, 61, 4—9; Златарск III, 406.

вена од Грци и Кумани,⁹⁾ се упатил преку Хелеспонт против Солун.¹⁰⁾ Преку јужните делови на Тракија никејската војска навлегла во Македонија, движејќи се по крајбрежниот пат од Цариград за Солун. Го поминала Христопол, р. Струма, ја освоила тврдината Рендина недалеку од Солун, која малку пред тоа ја напуштиле исплашените војници на Јован Ангел, и го опседнала Солун од копно и од море.¹¹⁾ Меѓутоа, набрзо се покажало дека Никејците не располагаале со доволно опсадни справи, кои биле неопходни за освојување на еден таков град каков што бил Солун. Заради тоа опсадата се одолговлекла, а бранителите успешно ги одбивале нападите на далеку побројниот непријател. И не само тоа, одредите на Јован Ангел честопати излегувале од градот и ненадејно ја напаѓале никејската војска¹²⁾

Во меѓувреме, додека траела опсадата на Солун, Ватац добил известување од син му Теодор од Мала Азија дека териториите на Никејското царство биле загрозувани од Татарите¹³⁾ За тоа тој ги известил само своите најблиски луѓе и, заради новонастанатата ситуација, решил да ја напушти опсадата на Солун и да стапи во преговори со Теодор Ангел. Улогата на посредник во преговорите му ја доверил на Теодор Ангел, кого што од Никеја го повел со себе. Преговорите траеле долго, четириесет дена, и дури потоа Теодор успеал да го наговори сина си да ги прифати условите за мир што ги предлагал никејскиот цар. Според одредбите на мировниот договор Јован Ангел морал да се откаже од знаците на царското достоинство т.е. да ги собуе црвените чевли и да ја симне од главата пирамидалната круна украсена со бисери и бесценет црвен камен на врвот. За овие отстапки Јован Ангел добил од никејскиот цар богати подароци, деспотска титула и бил оставен како таков и натаму да владее во Солун, признавајќи ја, се разбира, врховната власт на никејскиот цар. Веднаш потоа, откако го оставил во Солун кај син му Теодор Ангел, Ватац побрзал со војската кон исток.¹⁴⁾

⁹⁾ За Куманите, нивната историја и односите со Византија подетално види: G. Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, Berlin 1958, 95, а исто таму и обемната литература (стр. 92—94) (натаму: *Byzantinoturcica I*).

¹⁰⁾ *Akropolites*, 65, 4—27; Златарски III, 422; *История* 3, 61.

¹¹⁾ *Akropolites*, 65, 27—66, 14; *Nicol, Despotate*, 138; *История* 3, 61.

¹²⁾ *Akropolites*, 66, 25—67, 1.

¹³⁾ *Ibid.*, 67, 1—10; За Татарите или Монголите и нивните односи со Византиското царство сп. *Moravcsik, Byzantinoturcica I*, 102 sq, а исто таму (стр. 103—108) и мошне обемната литература за нивната историја воопшто, а и за историјата на нивните односи со Византија и другите балкански држави.

¹⁴⁾ *Akropolites*, 67, 11—25; *Острогорски, Историја*, 411 сл.; *История* 3, 62; *Златарски III*, 423; *Nicol, Despotate*, 139; O. Tafraли, *Thessalonique au XIVe siècle*, Paris, 1913, 227; Б. Ферјанчић, *Деспоти у Византији и јужнословенским земљама*, Београд 1960, 62 сл. (натаму: *Деспоти*).

Така завршил првиот поход на никејската војска во Македонија, кој бил преземен со цел да се ликвидира солунската држава. Навистина, конечната цел не била постигната, меѓутоа успехот сепак сосема не изостанал. Имено, таа го загубила својот царски назив и ја признала врховната власт на никејскиот цар. Освен тоа, за прв пат во составот на Никејското царство влегле и територии од Македонија. Имено, според пишувањето на никејскиот историчар Георгиј Акрополит, современик на овие настани, власта на никејскиот цар на Запад се протегала сè до тврдината Зихна близу до Сер.¹⁵⁾ Според тоа, по првиот никејски поход во Македонија власта на никејскиот цар ја признал и еден дел од Источна Македонија и тоа териториите источно од тврдината Зихна, која се наоѓала на околу 30 километри источно од Сер, на патот меѓу Сер и Драма. Покрај Зихна и Драма, од позначајните тврдини, никејската власт ја признале секако и Филипи и Христовол, кој се наоѓал на мошне значајниот крајбрежен пат Цариград — Солун.

Нов поход на Запад Јован Ватац презел летото 1246 година. Тоа всушност требало да претставува рутинска обиколка на тамошните потчинети територии и тврдини. Меѓутоа, по пат, додека ја минувал р. Марица бил известен дека умрел малолетниот бугарски цар Калиман.¹⁶⁾ Ватац тоа го оценил како мошне поволна прилика за освојување на нови територии и проширување на границите на Никејското царство. Имено, со смртта на Калиман престанал да важи договорот за мир и сојуз што Ватац го склучил со Бугарите набргу по смртта на Иван II Асен.¹⁷⁾ и со тоа никејскиот цар добил одврзани раце. Впрочем, по смртта на Иван II Асен бугарската држава започнала осетно да слабеа. Слабите наследници на Иван II не биле во состојба да им се спротивстават на моќните болјари, па земјата ја зафатила феудална анархија. Освен тоа на нејзините граници се појавиле Монголите, кои по принудиле Калимана да им плаќа да-док.¹⁸⁾

Вака ослабената бугарска држава не претставувала веќе сериозен соперник и пречка за остварување на амбициозните експанзионистички планови на никејскиот цар. Затоа Ватац решил да ги нападне териториите кои ја признавале бугарската власт. Дефинитивното решение за тоа било донесено на советувањето со своите највидни соработници, што го одржал во Филипи набргу по минувањето на р. Марица. Имено, на споменатото

¹⁵⁾ ... καὶ μέχρι γάρ τοῦ οὗτω πως δυναζομένου ἄστος Ζίχνα, ἐγγὺς πρὸς Ἰσθμὸν Σερραῶν, ἀπάντων ἐδέσποσεν... (Akropolites, 72, 11—13); Nicol, Despotate, 144.

¹⁶⁾ Akropolites, 72, 15—73,1; Златарски III, 424, 430; Nicol, Despotate, 145.

¹⁷⁾ Akropolites, 64, 17—20; Златарски III, 421; История 3, 61.

¹⁸⁾ Златарски III, 424 сл.; Острогорски, Историја, 412. За ситуацијата во Бугарија по смртта на Иван II Асен подетално види: Златарски III, 419 сл.

советување по долга расправа никејскиот цар го прифатил советот на великиот доместик¹⁹⁾ Андроник Палеолог, да ја искористи поволната ситуација и да го нападне Сер. Веднаш потоа Ватац се упатил со војската кон ова мошне значајно стратешко утврдување, кое требало да послужи како отскачна птица за натамошните освојувања.²⁰⁾

Историчарот Георгиј Акрополит лично учествувал во овој поход на никејскиот цар и оставил мошне интересен опис на состојбата во која се наоѓал Сер во тоа време. Акрополит пишува: „Сер некогаш беше голем град, меѓутоа бугаринот Јован²¹⁾ го опседна и разруши заедно со останатите македонски градови, па сега беше како село и само акрополот беше утврден со ѕид и подготвен да пречека напад.“²²⁾

Жалосната состојба во која се наоѓал Сер во овој период била карактеристична и за многу други македонски градови, а и воопшто за целата Македонија, која по пропаѓањето на Византиското царство станала поприште на постојани судири и војни меѓу разните претенденти на нејзината територија. Борбите биле проследени со пустошења, разурнувања и грабежи на кои била изложена речиси целата територија на Македонија. Заради тоа во текот на педесетина години по пропаѓањето на Византија одделни нејзини територии и градови по неколку

¹⁹⁾ Великиот доместик бил командант на копнената војска, по императорот. Сп. Pseudo-Kodinos, Traité des offices, introduction, texte et traduction par Jean Verpeaux, Paris 1966, 248—251 (натаму: Pseudo-Kodinos); L. Bréhier, Les institutions de l'empire byzantin, Paris 1970, 317sq. (натаму: Institutions).

²⁰⁾ Akropolites, 73, 7—74, 19; Златарски III, 430 сл.; Nikol, Despotate, 145.

²¹⁾ Станува збор, без сомнение, за бугарскиот цар Калојан (1197—1207) (сп. Златарски III, 431), а не за Иван II Асен (сп. Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, том I, Скопје 1981, 122, бел. 575; Извори за бугарската историја, XV, Софија 1972, 174, бел. 1). Имено, по битката кај Адријанопол (1205 год.) пустошејќи сè пред себе, Калојан се упатил кон Солун и по пат, како што известува историчарот Жофрја Вилардун, го освоил и разурнал Сер. Сп. G. Villehardouin, La conquête de Constantinople II, éditée et traduite par E. Faral, Paris 1939, 194—198, par. 386—389, 202—204, par. 393—394 (натаму: Villehardouin II). Наспроти тоа не постојат податоци дека Иван II Асен го нападнал и разурнал Сер. Имено, говорејќи за настаните по битката кај Клокотница Акрополит известува единствено дека на бугарскиот цар му се погчинил, меѓу другите, и Сер со околните места. Сп. Akropolites, 42, 22—43, 1. Освен тоа Акрополит прави разлика и при пишувањето на имињата на овие двајца бугарски владетели. Иван II Асен го бележи редовно како 'Ασάν, 'Ασάν 'Ιωάννης, 'Ιωάννη τῷ 'Ασάν (cf. Akropolites, 33,41 sqq. 54 sqq, 60 sq., 64 sq, 107, а Калојан како 'Ιωάννης (cf. Akropolites, 20 sqq.).

²²⁾ . . . ἐπεὶ δ' αὖ Σέρραι πάλοι μὲν ὑπῆρχε πόλις μεγίστη, ὃ δὲ Βούλγαρος 'Ιωάννης μετὰ τῶν λοιπῶν Μακεδονικῶν πόλεων καὶ ταύτην πολιορκήσας κατήρειψεν, ὡς κώμη τότε ἐτύχωνε, τῆς ἀκροπόλεως μόνης περιτετελιχισμένης καὶ ἡτρητισμένης δέξασθαι πόλεμον. . . (Akropolites, 74, 19—23): Документи за борбата на македонскиот народ . . . т. I, 122.

пати ги менувале господарите. Меѓу нив спаѓал и Сер, кој заради својата местоположба и значењето што го имал уште во времето на Византиското царство, бил цел на постојани напади на претендентите на Македонија.²³⁾

Положбата во која се наоѓал им овозможила на Никејците мошне лесно да го освојат овој значаен македонски град. Со одбраната на Сер раководел неговиот заповедник Драгота од Мелник, кој не бил воопшто подготвен да издржи долга опсада бидејќи никејскиот напад дошол сосема ненадејно. Никејците најнапред без тешкотии го освоиле долниот град, кој бил слабо утврден, а потоа и го ограбиле.²⁴⁾ По паѓањето на градот Драгота со војската се повлекол во градската тврдина. Меѓутоа, бидејќи не бил подготвен за долга опсада, кога разбрал за смртта на својот господар, бугарскиот цар Калиман, решил да им го предаде градот на Никејците. За овој свој потез Драгота бил богато награден од никејскиот цар, кој добил од него и ветување дека ќе му помогне и при освојувањето на Мелник.²⁵⁾

По освојувањето на Сер Ватац се упатил со војската на север кон Мелник каде што Драгота веќе започнал тајно да агитира меѓу жителите во полза на никејскиот цар. Управникот на градот Никола Литовој бил тешко болен па затоа не бил во состојба да го спречи делувањето на Драгота и останатите проникејски елементи во градот.²⁶⁾ Апитирањето на Драгота нашло на поволен одзив особено меѓу грчките жители на Мелник. Била формирана мошне силна проникејска партија на чело со Гркот Никола Манклавит. Нејзините приврзаници испратиле тајно пратеништво кај никејскиот цар за да се договорат околу условите за предавање на градот. Пратениците се согласиле да ја признаат власта на никејскиот цар, но барале од него со хрисовула да им ги потврди сите права и привилегии што ги имале дотогаш. Ватац се согласил со предложените услови, им ја издал бараната хрисовула и ги испратил во Мелник да им ја покажат на неговите жители.²⁷⁾ Кога ја виделе хрисовулата

²³⁾ По пропаѓањето на Византиското царство во 1204 година Сер влегол во составот на крстоносната држава со центар во Солун (сп. N. Choniatae historia, ed. I. Bekkerus, Bonn 1835, 794, 17—21), потоа во 1205 година го освоил и разурнал бугарскиот цар Калојан (сп. Villehardouin II, 202—204, par. 393—394, Златарски III, 231; Longnon, Empire, 82; Gerland, Lat. Kaiserreich, 56). Но набрзо по освојувањето Калојан се повлекол и Сер повторно влегол во составот на солунската крстоносна држава (сп. Villehardouin II, 270, par. 456). Во својот победоносен налет кон Цариград, епирскиот владетел Теодор I Ангел го освоил Сер кон крајот на 1221 година (сп. Историја 3,56; Nicol, Despotate, 111), а по битката кај Клокотница (1230 год.) Сер влегол во составот на бугарската држава (сп. Akropolites, 42,22—42,1; Златарски III, 440; Nicol Despotate, 111).

²⁴⁾ Akropolites, 74,23—75,12; Златарски III, 432.

²⁵⁾ Akropolites, 75,12—21; Златарски III, 432.

²⁶⁾ Akropolites 75,22—76,4.

²⁷⁾ Ibid., 76,5—77,16; F. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565—1453, t. III (1204—1282), München u. Berlin, 1932, p. 21, No 1789) (натаму; Regesten); Златарски III, 432—434.

и кога ги дознале условите за предавање што ги нудел никејскиот цар, граѓаните на Мелник решиле да ја признаат власта на никејскиот цар и да му го предадат градот. За таа цел се собрале највидните претставници на цивилната и воената управа на градот, а исто така и останатите повидни граѓани и се упатиле во логорот на никејската војска, кој се наоѓал околу местото Валовишта²⁸⁾ за да му изразат официјално покорност на никејскиот цар и да ја признаат неговата врховна власт.²⁹⁾ На тој начин Мелник без борба влегол во составот на Никејското царство. Главните актери на овој чин, Драгота и Манклавит, Ватаџ богато ги наградил.³⁰⁾

По освојувањето на Сер и Мелник никејската војска за кратко време успеала без борба да ја освои целата Родопска област со мошне значајните тврдини Стенимака и Цепена, така што сега р. Марица станала северна граница на Никејското царство со Бугарија.³¹⁾ Во исто време никејската војска продолжила со освојувањето на македонските градови и територии. Никејците продреле до околината на Прилеп и пелагониските селишта и ги освоила, како што известува споменатиот Акрополит, меѓу другите, Скопје, Велес, Невстапол (Овче Поле) и Просек.³²⁾ Веднаш потоа со Бугарија бил заклучен мировен договор според кој Никејците ги задржале сите освоени територии и градови и се обврзале дека нема да преземаат нови походи за освојување на териториите што влегувале во составот на бугарската држава.³³⁾

Крај на солунската држава

Слабењето на бугарската држава Никејците го искористиле за освојување на нови територии и проширување на границите на својата држава на Балканскиот Полуостров. Така,

²⁸⁾ На патот од Сер кон Мелник пред Рупелската клисура, турско Демир Хисар (сп. Златарски III, 434, бел. 1), денес *Σιδυρόκαστρο*.

²⁹⁾ Akropolites, 77, 16—22; I. Dujičev, Melnik au Moyen Âge, Byzantion, XXXVIII/1 (1968), 28—41, p. 38; Златарски III, 434; T. Vlachos, Die Geschichte der byzantinischen Stadt Melenikon, Thessaloniki 1969, 41.

³⁰⁾ Десетина години подоцна Драгота се споменува како началник на мелничката војска. Сп. Akropolites, 114, 22—26. Тоа било секако награда за услугите што му ги направил на никејскиот цар. И Никола Манклавит добил висока служба во Мелник. Како таков тој можел, како што известува Акрополит, да го обвини за време на походот на никејската војска во Македонија во 1252 година пред Јован III Ватаџ Михаил Палеолог, командантот на Мелник и Сер и подоцнешниот византиски император, за заговор и сојуз со Бугарите. На Палеолог му било судено, меѓутоа вината не била докажана и тој бил ослободен од обвинението. Сп. Akropolites, 93, 1—100, 14.

³¹⁾ Akropolites, 78, 9—18.

³²⁾ Ibid., 78, 18—22; Документи за борбата на македонскиот народ. I, 122; История 3, 62; Nicol, Despotate, 145.

³³⁾ Akropolites, 78, 22—25; Златарски III, 435.

меѓу другите, кон средината на есента 1246 година во составот на никејската држава влегувале речиси сите македонски градови и територии источно од р. Вардар. Единствено само уште Солун со околината, иако ја признавал врховната власт на никејскиот цар, не влегувал во составот на никејската држава. Меѓутоа не за долго, бидејќи по ваквите успеси на никејската војска Јован III Ватац решил конечно да ја ликвидира солунската држава и да ги припои нејзините територии кон Никејското царство.

Во меѓувреме, во Солун умрел Јован Ангел и на неговото место дошол неговиот помлад брат Димитриј. Тој испратил пратеништво кај Ватац, ги добил од него знаците на деспотско-то достоинство и со дозвола на никејскиот цар продолжил да владее со териториите што ја признавале власта на неговиот постар брат.³⁴⁾ Од владењето на младиот Димитриј Ангел (1244—1246) не била задоволна солунската аристократија, т.е. оној нејзин дел кој бил проникејски расположен. Против Димитриј бил организиран заговор, во кој, меѓу другите, од попознатите солунски аристократи учествувале и Михајло Ласкарис и великиот хартулариј³⁵⁾ Цирит, кој ја имал добено оваа титула од никејскиот цар. Заговорниците стапиле во контакт со Ватац. Еден од нив по име Кампан, со оправдување дека оди по приватна работа, бил испратен во логорот на никејскиот цар кај Мелник за да се договори за условите под кои градот би им се предал на Никејците. Заговорниците барале, меѓу другото, никејскиот цар да му ги потврди на Солун старите права и привилегии и да ја гарантира слободата на неговите граѓани. Ватац ги прифатил условите што ги поставиле заговорниците, ја издал бараната хрисовула, а на заговорниците им дал писмени гаранции дека богато ќе ги награди ако заговорот заврши со успех.³⁶⁾ Веднаш потоа никејскиот цар се упатил со војската од Мелник кон Солун. Притоа кај Димитриј Ангел испратил пратеништво со барање да се јави во неговиот логор и да му ја изрази вообичаената покорност. Меѓутоа, солунскиот деспот, советуван од своите најблиски соработници, го одбил барањето на никејскиот цар и останал во градот.³⁷⁾

Во меѓувреме, во Солун дошло до откривање на некои детали околу вистинската цел на посетата на Кампан на никејскиот логор и неговите разговори со никејскиот цар. Постоела опасност заговорот да биде откриен. Кампан бил оптужен за

³⁴⁾ Akropolites, 70, 13—18; Ферјанић, Деспоти, 63.

³⁵⁾ За великиот хартулариј, положбата на неговата титула во официјалната ронг—листа на византииските титули, облеката и должноста што ја вршел Сп. Pseudo-Kodinos, 138, 7, 159, 9—11, 168, 12—24; Bréhier, Institutions, 126, 210.

³⁶⁾ Akropolites, 79, 16—80, 8; Dölger, Regesten, 21, No 1790; Nicol, Despotate, 146; Златарски III, 435.

предавство и изведен пред суд. Меѓутоа, неговата вина не била докажана, а тој самиот ништо не признал, па затоа на крајот бил ослободен од оптужбата.³⁷⁾

Кон крајот на ноември или почетокот на декември 1246 година никејската војска пристигнала до Солун и се улогорила во близина на неговите ѕидини. Бидејќи немал доволно војска и опсадни справи Ватац не се обидел да го опсади и со сила да го преземе градот, туку повторно испратил пратеници кај Димитриј со барање да дојде во неговиот логор и да направи пазар надвор од ѕидините на градот за да може војската да се снабди со неопходните производи.³⁸⁾ Меѓутоа, господарот на Солун повторно ги одбил барањата на никејскиот цар. Ватац се нашол во мошне неповолна ситуација. Градот не се предавал, а тој не можел да го освои со сила. Освен тоа и продуктите на војската биле при крај, а не постоела можност ситуацијата да се подобри. Оваа мошне незавидна положба на Никејците ја спасиле заговорниците. Една ноќ тајно отвориле една од градските порти, т.н. Мала врата што се наоѓала близу до морето, и ја пуштиле во градот никејската војска.⁴⁰⁾ Градот бил освоен без борба, а Димитриј Ангел се затворил во градската тврдина и одбил да се предаде. Дури откако, со посредство на сестра му Ирина, вдовицата на бугарскиот цар Иван II Асен, добил ветување од Ватац дека нема да биде ослепен, Димитриј ја напуштил градската тврдина и му се предал на никејскиот цар.⁴¹⁾ Со паѓањето на Солун во декември 1246 година⁴²⁾ престанала да постои и солунската држава, а нејзините територии конечно биле припоени кон Никејското царство.⁴³⁾

Основана пред 22 години, солунската држава во времето на нејзиниот основач Теодор I Ангел го постигнала својот најголем расцвет и преставувала првостепена сила на Балканот. Меѓутоа, нејзината сила била со краток век. Во битката кај Клокотница 1230 година Бугарите го запреле брзото издигнување на солунската држава нанесувајќи ѝ таков удар од којшто таа повеќе никогаш не ќе се опорави. Нејзината територија била драстично намалена, а солунските владетели никогаш повеќе не играле некоја позначајна улога во настаните на Балканот и секогаш се наоѓале во сенка на посилените владетели на

³⁷⁾ Akropolites, 80,8—18; Nikol, Despotate, 146 sq.

³⁸⁾ Akropolites, 80,19—82,7.

³⁹⁾ Ibid., 82, 8—15; Dölger, Regesten, 21, No 1791.

⁴⁰⁾ Akropolites, 82,15—24; История 3, 62; Златарски III, 435.

⁴¹⁾ Akropolites, 82,25—83,14; Nikol, Despotate, 147; Златарски III, 435

сл.

⁴²⁾ За хронологијата сп. Akropolites, 83,15—17.

⁴³⁾ Историја на македонскиот народ, кн. I, Скопје 1969, 186. Коначното паѓање на Солун под никејска власт, никејскиот историчар Г. Акрополит го прокоментирал со следните зборови: „И така градот Солун му се потчини на царот Јован, односно на Ромеите, бидејќи неговите владетели беа непријатели на Ромеите“. Сп. Akropolites, 83, 12—14.

Бугарија и Никејското царство. Изгубувајќи ја одавно, по битката кај Клокотница својата моќ, а неодамна и својот царски назив, солунската држава била осудена на пропаст. Нејзиното потчинувајње било главна цел на експанзионистичката политика на Јован III Ватац, која на крајот и била остварена без некои поголеми тешкотии.

Набрзо по освојувањето на Солун Ватац се упатил триумфално кон исток, водејќи го со себе заробениот солунски деспот Димитриј Ангел. Претходно во новоосвоените територии и градови назначил свои управници. Управувањето со Солун и сите новоосвоени територии му го поверил на великиот домашник Андроник Палеолог, а неговиот син Михаило Палеолог, подоцнежниот византиски император, го поставил за командант на Мелник, Сер и околните земји. Никејски заповедници биле поставени и во другите македонски градови, меѓутоа нивните имиња не ни се познати.⁴⁴⁾

Kosta Adžievski

THE FIRST NICKEAN PLANS FOR CONQUEST IN MACEDONIA AND THE FALL OF THE SALONICA EMPIRE

S u m m a r y

The Nickean state, established by Theodor Laskaris after the fall of the Byzantian Empire in 1204, its highest range has reached it during the reign of Jovan III Vatats (1222—1254). Vatats has led a very aggressive expansionistic policy which enabled quick spread of the Nickean Empire, not only in Asia Minor but also in the Balkan Peninsula. In the Balkans, the Nickean expansion at first took the territories of South-west Trace, and immediately after that to the Salonica Empire in Macedonia. In fact, the main aim of Vatats was the liquidation of the Salonica Empire and including of the Macedonian territories within the Nickean state. In order to realise this aim of his, he took two campaigns in Macedonia. During the first campaign in 1242 he succeeded in subjugating some parts of Eastern Macedonia and to enforce the Salonica ruler Jovan Angel (a. 1238—1244) to accept his authority. The second campaign has been taken during the summer of

⁴⁴⁾ Akropolites, 83,15—84,12; Златарски III, 436; Острогорски, Историја, 413; Nicol, Despotate, 147 sq.; D. Geanakoplos, Emperor Michael Palaeologus and the West, Cambridge Mass. 1959, 21; Vlachos, Die Geschichte der byz Stadt Melenikon... 42.

1246. Then, the Nickean army succeeded in conquering more Macedonian towns which have been under the authority of the Bulgarian state, among which were Ser, Melnik, Skopje, Veles, Ovche Pole and reached up to Prilep and the Pelagonian villages. So, out of the Macedonian territories to the East of the river Vardar only Salonica and its surrounding did not enter within the scope of the Nickean state. That is why, Jovan Vatats immediately after that directed his forces towards Salonica where the authority was in the hands of the young ruler Dimitriy Angel (1244—1246). By the aid of the followers from the town, who allowed the Nickean army to enter in secret, Vatats succeeded in conquering Salonica in 1246 and to liquidate the Salonica state, which had existed only for 22 years.